

Дигитална интеграция на студенти със специални образователни потребности – проблеми и предизвикателства

Ана Попова

Digital integration of students with special educational needs – problems and challenges

Ana Popova

Abstract:

In contrast to the system of secondary education, where the work with persons with special educational needs (SEN) is regulated by a normative document – Ordinance on the inclusive education, in the higher education, such persons are an object of attention only in a limited number of texts in the Law for Higher Education and to a minimal extent in the regulations of the higher schools in Bulgaria. The lack of regulation on the national level gives rise to a number of problems for the students with SEN, such as: difficulties in integrating them into an academic environment, the need to apply an individualized approach in the treatment of individual cases, an insufficient number of specially developed didactic tools adapted to the full inclusion in the educational process of such students. The aim of the present paper is to substantiate the need of didactic tools for the digital integration of students with SEN, which will expand the possibilities for their learning in an electronic environment and at the same time will meet their specific needs depending on the concrete case, e.g. dyslexia, autism, etc.

Keywords: digital integration, students with special educational needs

For contacts: Sen. Assist. Prof. Ana Popova, PhD, University of Ruse, IFS-BAS apopova@uni-ruse.bg

ВЪВЕДЕНИЕ

В наши дни, в динамично развиващите се системи на образование, иновационните образователни технологии изпълняват ролята на катализатор на прогреса. Многобройни примери за това са налице в отминалия период на глобална пандемия от КОВИД 19, когато в кратки срокове образованието във всички свои етапи и образователни степени се пренастрои за работа от разстояние в електронна среда. Постигнатото в технологичен план в този кризисен за човечеството период днес се отчита като скок в развитието на дигиталните технологии в сферата на образованието, разкриващ пространства за нови идеи и предизвикателства, като например навлизането на изкуствения интелект във всички области на обществения живот.

Все още е актуален въпросът, обаче, дали дигиталната трансформация в сферата на образованието е успяла да достигне до всички потребители на образователни услуги или са налице групи от обществото чието право на образование е поставено под въпрос поради проблеми от нормативен, организационен и финансов характер. Именно такава обществена група е на лицата със специални образователни потребности (СОП), които в глобален мащаб представляват около 20 % от световното население.

Глобално проучване на Световната банка сред затворените училища по време на пандемията от КОВИД 19 по инициативата Приобщаващо образование (Inclusive Education Initiative) публикува данни за достъпа до дигитални ресурси на деца и младежи с увреждания според мнението на техните родители и учители. Данните са представени в два разреза: 1/ Достъп до технологични средства и информационни ресурси; 2/ Ползност, приложимост на този достъп в зависимост от конкретния случай на увреждане /физическо, когнитивно, ментално/ и потребностите, свързани с него (McClain-Nhlapo, Ch. and D'Angelo, S., 2023).

Резултатите от изследването са, както следва:

Достъп до:	Процентно съотношение	Ползност на достъпа за лице със СОП	Процентно съотношение
Компютър	31	Компютър	29
Таблет	25	Таблет	27
Интернет	46	Интернет	25
Смартфон	41	Смартфон	20
Телевизия	62	Телевизия	20
Книги/Печатни материали	44	Книги/Печатни материали	18
Радио	38	Радио	18

Посочените данни са показателни за сравнително ниския процент на достъп до интернет на лица със СОП (46%), както и до технологични средства, заместващи книгата и хартията (31%-достъп до компютър, 25% - до таблет, 41% - до смартфон). Далеч по-смущаващи, обаче, са данните за ползите от достъпа до технологични и информационни ресурси за такива индивиди (под 30%), т.е. дори и да имат достъп до тях, лицата със СОП ги ползват в минимална степен поради спецификата на тяхното увреждане, създаващо ограничения.

Именно необходимостта от съобразяване с индивидуалните потребности на лицата с увреждания е предмет на настоящата разработка, поставяща си за основна цел да интерпретира проблеми и предизвикателства в дигиталната интеграция на студенти със СОП в контекста на техните специфични потребности.

ИЗЛОЖЕНИЕ

В международното правно пространство терминът „специални образователни потребности“ е дефиниран в документ на ЮНЕСКО от 2017 г. и се отнася за деца с увреждания, изискващи допълнителна подкрепа при обучението си. В ранни изследвания по проблема се е смятало, че подобни деца трябва да се обучават извън системата на традиционното образование. Първият международен документ, който обвързва обучението на деца с увреждания със защитата на техните права е Salamanca Statement (1994), въвеждащ нов подход към обучението на подобни деца, а именно подход на тяхното приобщаване и интеграция (UNESCO, 2017).

Интересен факт, свързан с дефинирането на понятието, е, че различните страни по света го интерпретират по различен начин и това е установено в изследване на ОИСР (Организация за икономическо сътрудничество и развитие), в което са включени Австралия, Австрия, Белгия, Чехия, Дания, Естония, Финландия и Франция (OECD, 2012).

В цитираните страни съществува единодушие по въпроса за типовете увреждания, които отнасят едно лице към групата на индивидите със СОП, а именно: физически, зрителни, слухови, интелектуални увреждания, нарушения от аутистичния спектър, емоционални и поведенчески разстройства. Друга съвпадаща част в дефинициите е, че такива лица не могат да се справят сами в обучителния процес, а се нуждаят от подкрепа. Съвпадение се открива и при възрастовата идентификация на лицата със СОП – във всички случаи с изключение на един се говори за деца и ученици. Само една дефиниция обръща внимание върху факта, че удовлетворяването на СОП е човешко право на такива индивиди, а още една дефиниция детайлизира нужните промени в учебния план или учебната среда за облекчаване адаптацията на подобни лица. България не участва в това изследване на ОИСР, но правна дефиниция на понятието „специални образователни потребности“ може да бъде намерена в Закона за предучилищното и училищното образование (2016, посл. изм. март 2024), където е налице пълно съвпадение с посочения по-горе съдържателен обхват на понятието. (&1, т. 33 от Допълнителните разпоредби)

Въпреки безспорната важност на грижата за индивиди със СОП в системата на предучилищното и училищното образование поради извършващата се първична социализация на такива лица в периода на тяхното обучение и очакваните резултати за бъдещото им положително развитие, буди недоумение фактът, че индивидите със СОП в системата на висшето образование остават извън обсега на общественото внимание.

Действащата в страната от 2017 г. насам Наредба за приобщаващо образование (последно изменение от 2021 г.) детайлно разписва стандартите, принципите, методите и средствата за работа с деца и ученици със специални потребности в училищата, детските градини и центровете за подкрепа на личностното развитие, но не регламентира по никакъв начин аналогични случаи в системата на висшето образование. Единствено членове 68 (3), 70 (2) и 95 (7) от Закона за висшето образование (ЗВО) регламентират съответно приема, специалните облекчения и освобождаването от такси за държавните висши училища на лица с трайни увреждания и намалена работоспособност 70 и над 70 на сто.

По данни на отдел „Стипендии“ при Русенския университет през учебната 2023- 2024 г. общият брой на студентите в неравностойно положение, обучаващи се в университета и неговите филиали във Видин, Силистра и Разград е **78**, разпределени, както следва: *Студенти, освободени от семестриална такса с ТЕЛК решение – 53; Студенти с 1 родител, който е с трайни увреждания – 18; Студенти без двама родители – 3; Студенти с двама родители, които са с трайни увреждания – 1; Студенти, които към момента на навършване на пълнолетие са с предприета мярка за закрила по реда на Закона за закрила на*

детето - настаняване в приемно семейство, социална услуга от резидентен тип или специализирана институция – 3.

Съпоставимо с общия брой на студентите в Русенския университет през учебната 2023/2024 г. студентите със СОП съставляват около **2 %**. Основните проблеми при работата с такива студенти са няколко:

- Липсва централизирана информация за специалните потребности на тези студенти в зависимост от вида на тяхното увреждане/ограничение. Едва при среща с тях служителите от факултетските канцеларии и преподавателите получават представа за спецификата на техните нужди.
- В недостатъчна степен се прилага индивидуален подход при обучението на такива студенти. Повечето преподаватели смятат, че те трябва да бъдат третирани еднакво с всички студенти. От една страна това разбиране е оправдано с цел недопускане на стигматизация на индивидите със СОП и квалифицирането им като други, различни, но от друга страна този подход се разминава със специалното внимание и ресурсното им подпомагане в училищното образование и много често води до демотивация и дори отказване от образование на студентите със СОП.
- Липса на специално разработени дидактически материали, както и на дигитални средства за студенти със СОП, съобразени с типа на тяхното ограничение: двигателно, сензорно, ментално, когнитивно и др.

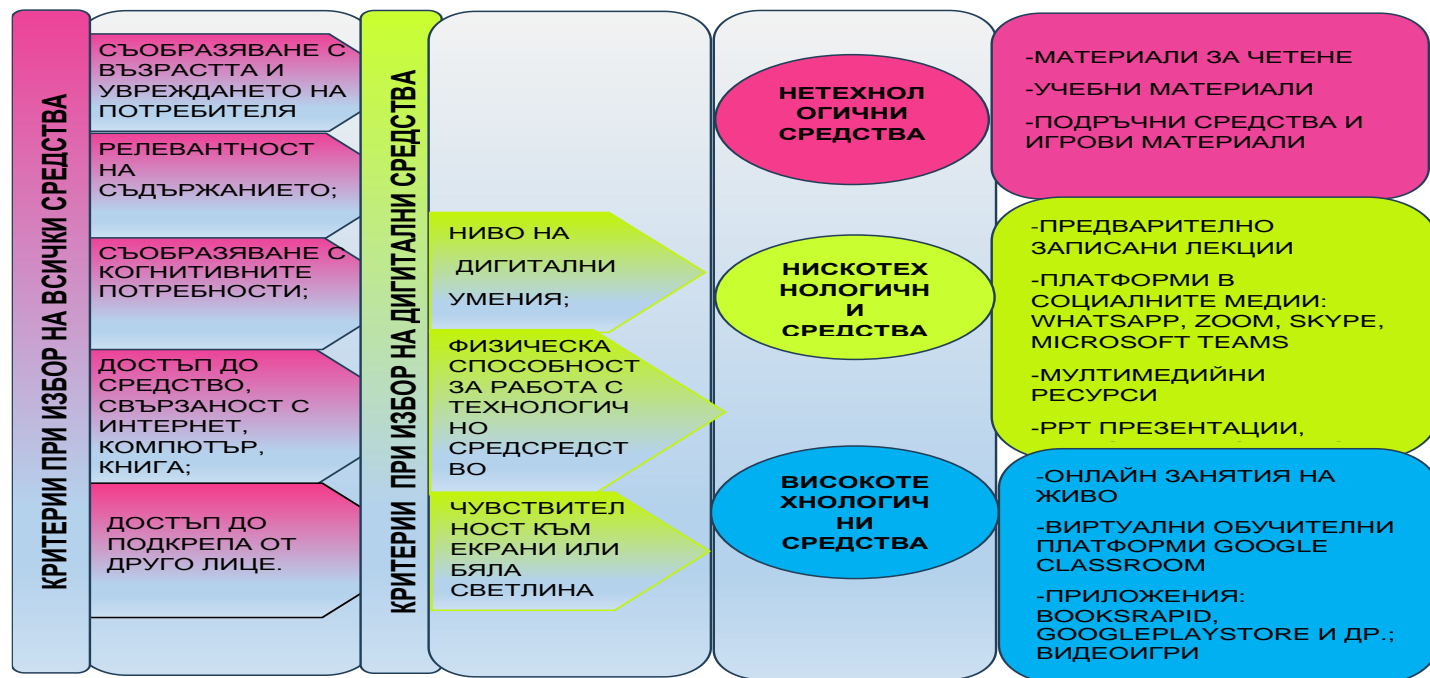
Разрешаването на тези проблеми може да започне със създаването на **Център за интеграция и работа със студенти със СОП** в Русенския университет, по подобие на аналогични центрове в Софийския университет и Нов български университет. Този център може да реши комплексно въпроса с тяхната адаптация и социализация в академична среда, тъй като в тази структура същите могат да бъдат обхванати в единен регистър, да бъде извършена диагностика и описание на конкретните случаи и студентите да получават консултации от специалисти, работещи в университета, напр. експерт по социални дейности, психолог, социален педагог, ерготерапевт, специалист по правна помощ и др.

Към Центъра е необходимо да бъде създадена **Лаборатория по асистиращи технологии** с работни места за студенти със СОП. (*Асистираща технология е използването на технологични средства и софтуер за облекчаване процеса на учене и удовлетворяване на индивидуални потребности - Halpin, 2023.*) Тези технологии осигуряват равен достъп до обучение на учащите със СОП и намаляват нуждата от постоянна подкрепа и оказване на помощ от страна на преподавателите в учебния процес.

Фигурата по-долу визуализира **Концепция за обвързване на индивидуалните потребности на един студент със СОП с избора на най-подходящите средства за неговото обучение** – нетехнологични, нискотехнологични или високотехнологични.

Общоприложими критерии при избора на средства от трите класа са възрастта, релевантността на съдържанието, когнитивните способности и нуждата от подкрепа от друго лице. При избора на дигитални средства от значение е на първо място наличието на достъп до технологично средство и свързаност

(компютър, интернет), както и нивото на дигиталните умения, но трябва да се отчитат и допълнителни критерии, като физическа пригодност за работа с технологично средство или някакъв тип сензитивност, напр. при индивиди със зрителни и слухови увреждания.

Фигура 1. Концепция за обвързване на индивидуалните потребности на студенти със СОП с избора на средства за обучение. Адаптация по World Bank, 2020

Концепцията маркира общата рамка на съобразяване с индивидуалните потребности на студенти със СОП, но нейното привеждане в действие може да бъде изпълнено единствено от мултидисциплинарен екип, за който е налице достатъчен капацитет в Русенския университет.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

От казаното по-горе може да се направи изводът, че е нужна обща воля за промяна на академичната среда за студенти със СОП, тъй като тяхното приобщаване днес предопределя развитието им като пълноценни членове на обществото в бъдеще. Именно от това зависи университетът да бъде не само храм на знанието и науката, но и пространство на респекта и толерантността към различието.

ЛИТЕРАТУРА

Закон за предучилищното и училищното образование. ДВ бр. 27 от 29 март 2024г. <https://lex.bg/bg/laws/ldoc/2136641509>

Закон за висшето образование. ДВ. бр.102 от 23 Декември 2022г. <https://lex.bg/laws/ldoc/2133647361>

Наредба за приобщаващо образование. Изм. ДВ. бр.91 от 2 Ноември 2021г. <https://lex.bg/en/laws/ldoc/213717767>

Halpin, M. 2023. Assistive Technology: Who Needs It. <https://reciteme.com/us/news/assistive-technology-who-needs-it/>

McClain-Nhlapo, Ch. and D'Angelo, S. 2023. Bridging divides: The role of inclusive technology for learners with disabilities. <https://www.globalpartnership.org/blog/bridging-divides-role-inclusive-technology-learners-disabilities>

OECD 2012 Child well-being Module. www.oecd.org/els/social/family/database/CWBM

The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education. 1994. <https://www.european-agency.org/sites/default/files/salamanca-statement-and-framework.pdf>

UNESCO. 2017. A guide for ensuring inclusion and equity in education. Paris: UNESCO. <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002482/248254e.pdf>

World Bank. 2020, Learners with Disabilities and COVID-19 School Closure Survey. <https://www.globalpartnership.org/blog/bridging-divides-role-inclusive-technology-learners-disabilities>